

ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА ТА МАРКЕТИНГ У ВІВЧАРСТВІ

УДК 637.61.:636.32/.38 (477)
© 2013

Н.В. БОЙКО,
науковий співробітник

**Н.О. КОСОВА,
І.В. КОРХ,**
кандидати
сільськогосподарських наук

П.О. РЯЗАНОВ,
науковий співробітник

Інститут тваринництва
НААН, м. Харків

Розглядаються фактори, що безпосередньо впливають на виробництво вовни та її якість. Стверджується, що в сучасних умовах розвитку ринкових відносин стабілізація і нарощування виробництва вовни потребують докорінного перегляду цінової політики держави, урегулювання нормативно-законодавчої бази на основні технологічні процеси виробництва продукції та проведення низки селекційних і організаційних заходів задля підвищення конкурентоспроможності та швидкої окупності інвестицій.

Основні напрями державних цільових програм розвитку тваринництва та українського села на період до 2015 року, поряд із реалізацією першочергових заходів, передбачають подальший розвиток усіх галузей тваринництва, і вівчарства в тому числі. Галузь вівчарства, немає сумніву, сприяє насиченості споживчого ринку високоякісними продуктами харчування та є основним джерелом постачання натуральної сировини для текстильної промисловості завдяки доброму поєднанню в ній цінних технологічних властивостей.

Упродовж тривалого часу економічна стабільність і прибутковість вівчарства базувалися на виробництві вовни, питома частка якої у різні роки в загальній вартості продукції галузі становила від 60 до 80 %. Цьому сприяли перспективний розвиток, високі закупівельні ціни й підвищений попит вовнопереробної, хутрової та легкої промисловості на цей вид продукції [1, 2].

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ
ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ
ГАЛУЗІ ВІВЧАРСТВА
ТА ВИРОБНИЦТВА
ВОВНИ В УКРАЇНІ

Проте наявні негативні тенденції та дестабілізуючі процеси в розвитку вівчарства, що розпочалися на початку 90-х років минулого століття, а також незатребуваність цінної сировини й високі витрати на її виробництво кардинально змінили й довели неефективність вузької спеціалізації галузі, орієнтованої переважно на виробництво вовни, оскільки її збитковість виявилася значно вищою, ніж виробництво повноцінної баранини [3].

Сьогодні, з огляду на функціонування й розвиток галузі, є підстави стверджувати, що Україна може виробляти вовну, яка б відповідала міжнародним стандартам, користувалася попитом на внутрішньому ринку, була конкурентоспроможною на зовнішньому, забезпечувала зростаючий попит населення на натуральні високоякісні вовняні вироби.

Метою нашого дослідження було визначення сучасного стану, регіональних

ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА ТА МАРКЕТИНГ У ВІВЧАРСТВІ

*Регіональні особливості тенденцій розвитку галузі
вівчарства та виробництва вовни в Україні*

особливостей і тенденцій розвитку галузі вівчарства й виробництва вовни в країні.

Обґрунтування результатів досліджень проводили на основі опрацювання і узагальнення масових нормативно-довідникових, статистичних та звітних даних з використанням низки методів, у тому числі порівняння, моніторингу, бібліографічного, економічного та статистичного аналізу.

Аналіз показників розвитку галузі вівчарства та виробництва вовни проводили як у цілому по Україні, так і в окремих сільськогосподарських регіонах.

Передусім вивчали динаміку змін основних показників, що безпосередньо характеризують галузь за останні 11 років.

Результати досліджень та їх обговорення. Україна – одна з небагатьох республік пострадянського складу, яка була однією з провідних виробників та експортерів високоякісної вовни. Основними постачальниками вовни були крупні державні промислові підприємства та спеціалізовані колективні господарства. Сприятливі природно-кліматичні умови країни та значна частина у структурі землекористування високопродуктивних пасовищних угідь сприяли ефективному розвитку галузі.

Аналіз галузевої структури та розвитку галузі вівчарства протягом останніх одинадцяти років дав змогу виявити низку стійких тенденцій та регіональних особливостей. І, як результат, нині на території України можна виділити шість сільськогосподарських регіонів з виробництва вовни: Лівобережний-лісостеповий (Сумська, Харківська, Полтавська області), Поліський (Волинська, Рівненська, Житомирська), Правобережний-лісостеповий (Тернопільська, Хмельницька, Вінницька, Черкаська, Київська), Північно-степовий (Кіровоградська, Запорізька, Дніпропетровська, Луганська), Південно-степовий (Миколаївська, Херсонська, Одеська області, Крим) та Карпатський (Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька, Львівська області).

Установлено, що негативні наслідки реформ в аграрному секторі України останніми роками зумовили ще значніше зменшення кількості господарств усіх категорій власності, що займалися розведенням овець. Станом на 1 січня 2012 року їх налічувалося 1222 одиниці зі загальною концентрацією поголів'я 1093,2 тисячі голів. І навіть суттєве підвищення масиву овець на 13,5 % у 2011 році порівняно з 2000 роком та на 25,3 % проти 2005 року так і не змогло компенсувати значного спаду загальної поголів'я тварин. Варто зауважити, що стрімке скорочення кількості господарств, які промислово займалися розведенням овець, розпочалося саме з 2005 року, здебільшого за рахунок створення дрібних підприємств розміром до 50 голів, чисельність яких за останні сім років також зменшилася майже вдвічі. Для порівняння: у 2005 році цей показник становив 832 господарства, а у 2011 році – 443 [4].

Особисті господарства населення є типовими й у сучасних умовах господарювання. Вони в основному зорієнтовані на регіональний ринок, зважаючи на низьку рентабельність реалізованої продукції та відсутність належних державних дотацій, використовуючи при цьому застарілі технології. Вівчарство стає допоміжною галуззю у господарствах. Така ситуація ускладнює вирішення питань підвищення генетичного потенціалу вовнової продуктивності овець, а також сировини для вовнопереробних підприємств.

Проте темпи створення особистих господарств населення неоднакові в природно-кліматичних регіонах України. Найбільша їх кількість на цей час зосереджена у Правобережному-лісостеповому регіоні – 124 проти 72–77 господарств у Північно-степовому, Поліському та Карпатському регіонах. У Лівобережному-лісостеповому та Південно-степовому регіонах їх налічується відповідно 51 та 43 одиниці.

Серед загальної кількості сільгосппідприємств крупні господарства (понад 1000 голів) у 2005 році займали 3,6 %, тоді як

ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА ТА МАРКЕТИНГ У ВІВЧАРСТВІ

*Регіональні особливості тенденцій розвитку галузі
вівчарства та виробництва вовни в Україні*

на кінець 2011 року питома частка їх збільшилася до 5,1 %. Середні господарства чисельністю 200–500 голів у загальній галузевій структурі знаходилися на рівні 12,0 % – 2005 року та 17,1 % – на початок 2012 року [4].

Крім ліквідації загального поголів'я, зосередженого в середніх та крупних сільгоспідприємствах, на межі зникнення опинилися незначні стада овець у деяких областях України, які раніше традиційно займалися їх розведенням – Волинська, Івано-Франківська, Тернопільська та ін.

За офіційними даними Держкомстату України, середньорічне валове виробництво вовни в усіх категоріях господарств з 2000 по 2012 рік підвищилося на 477 тис. тонн, або на 14,0 %.

Відбулися певні зміни й в особистих господарствах населення. Аналізуючи динаміку виробництва вовни, відзначимо, що після деякого його спаду в 2000 році протягом останніх десяти років спостерігається повільне нарощування. Однак у 2011 році воно знову ж таки зменшилося стосовно 2010 року на 7,2 % і становило 3,2 млн тонн. Зниження виробництва вовни у 2011 року відбулося практично в усіх категоріях господарств України, але найбільше в Автономній Республіці Крим – в 1,2 раза та областях Дніпропетровській, Миколаївській та Херсонській – в 1,1 раза.

Традиційно національним лідером у загальному масштабі виробництва вовни є Південно-степовий регіон – 2,5 млн тонн, або 78,1 %. Друге місце займає Карпатський з потенціалом виробництва 0,3 млн тонн, або 10,3 %, третє місце посідає Північно-степовий – 0,2 млн тонн, або 6,5 %, а інші регіони істотно поступаються і виробляють лише 0,01–0,09 млн тонн, вовни [4].

Питома частка особистих господарств населення в загальному обсязі виробництва вовни також розпочала поступово збільшуватися і становила у 2000 році близько 61 %, 2005 – 78 %, тоді як у 2011 році їх частка знаходилася на рівні 83 %.

Скорочення виробництва продукції стало наслідком не лише зменшення чисельності поголів'я, але й низьких середніх настригів вовни з однієї голови. Так, із року в рік, починаючи з 2000 року, в господарствах усіх категорій з однієї вівці настригали 2,4–4,2 кг вовни у фізичній масі, що зовсім не відповідало стандартам жодної з порід, яких нині розводять у господарствах України. Аналогічним змінам, у бік зменшення, піддавалося й виробництво вовни в чистому волокні в розрахунку на середньостатистичного українця. Підкреслимо, що результати середніх настригів вовни у передових вівчарських господарствах були значно вищими.

Із 2000 року в галузі вівчарства через підвищення цін на корми і енергоносії спостерігалася тенденція неухильного росту рівня собівартості виробництва вовни порівняно з ціною її реалізації, що призвело до значного погіршення показників ефективності виробництва продукції. Якщо виробнича собівартість 1 ц вовни у 2000–2005 рр. була приблизно на одному рівні, то далі з кожним роком вона мала негативну тенденцію до зростання і у 2011 році досягла 2354,14 грн/ц, що на 47,5 і 55,2 % більше за показники відповідно 2000 і 2005 років. Це й зумовило збитковість виробництва вовни близько у 80 % господарств різних регіонів України на 72,8 – 82,2 % [5, 6].

Такий стан призвів до того, що ціни реалізації вовни не покривали фактичних витрат на її виробництво. Але починаючи з 2000 року, економічне положення господарств дещо покращилося за рахунок підвищення закупівельних цін на продукцію вівчарства. Після 2005 року отримані позитивні тенденції в попередні роки знову ж таки стали погіршуватися. І лише у 2011 році середні ціни реалізації вовни зросли. Зокрема, середня реалізаційна ціна в розрахунку на 1 ц вовни з 2000 по 2005 рік зросла в 1,4 раза, а з 2005 до 2011 року – в 1,6 раза. Різниця за цим показником у 2000–2011 рр. була більше ніж 2,2 раза. Найвищі ціни реалізації 1 ц вовни відзначалися в

ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА ТА МАРКЕТИНГ У ВІВЧАРСТВІ

*Регіональні особливості тенденцій розвитку галузі
вівчарства та виробництва вовни в Україні*

Поліському регіоні, здебільшого за рахунок підвищення ціни її збуту у Волинській області (1450 грн/ц), Південно-степовий регіон поступався Поліському на 29,6 грн/ц. А в Карпатському, Лівобережному-лісостеповому та Північно-степовому регіонах ціни реалізації вовни знаходилися майже на одному рівні – 636,1–682,0 грн/ц. Найнижчою ціна була в Правобережному-лісостеповому регіоні – 442,3 грн/ц [7, 8].

За оцінками фахівців, ринок продукції вівчарства, зокрема вовни, у найближчі 2–3 роки, ймовірно, буде ще не сформованим [9], оскільки закупівельні ціни на немиту вовну в більшості регіонів на сьогодні (крім 2011 року) залишаються досить стабільними і низькими – близько 3,5 грн/кг.

Якість вовни безпосередньо і зумовлює ціну її реалізації. Найчастіше вовна, зістрижена з овець вітчизняних порід, не відповідає існуючим вимогам вовнопереробної промисловості за звивістю, еластичністю та пружністю, колір її жовтуватий, вона запилена, зваляна та засмічена. У процесі її переробки майже 20 % надходить в утиль. Тому й ціна закупівлі досить низька [10].

Упродовж останніх десяти років різко змінився й характер розподілу вовни щодо стабільно працюючих до цього часу каналів реалізації. На стан українського ринку вовни суттєво вплинула відміна з боку держави чітко визначених завдань на обов'язковий продаж її переробним підприємствам, переведення товаровиробників на договірну основу та створення різноманітних посередникових комерційних структур. І, як результат, відбулася переорієнтація інфраструктури та істотне зміщення акцентів у бік реалізації вовни від переробних підприємств до її продажу за більш прибутковими каналами, де товаровиробники своєчасно можуть отримати кошти за вироблену продукцію [11, 12].

Заслугує на увагу той факт, що до 2005 року реалізація вовни переробним підприємствам була набагато вигіднішою, ніж за іншими каналами тимчасового збуту. Нині товаровиробники реалізують

вовну переважно за бартерними угодами, через кіоски, спецмагазини. У деяких господарствах будуються цехи з виготовлення ковдр, подушок, жилеток, різних шкіряних виробів широкого вжитку.

Піддалася значним змінам й питома частка вовни, реалізованої переробним підприємствам, яка у 2011 році становила 32,0 %, тоді як за іншими напрямками внутрішнього збуту вона досягла 51,2 %, а за продажу на ринку через власні магазини, населенню в рахунок заробітної плати та пайовикам лише 16,8 % від загального обсягу продажів. Найбільші обсяги освоєння вовни державними вовнопереробними підприємствами Південно-степового регіону – 911 ц. Зразковими постачальниками вовни характеризується Північно-степовий регіон – 545 ц. В інших регіонах України збут вовни за цим каналом майже не відбувається. Разом із цим товаровиробники Донецького регіону в 2011 році реалізували 68,4 % вовни через державні фабрики первинної переробки. Подібна картина регіонального розподілу зберігається й за іншими каналами збуту вовни. Нині до реалізації вовни через альтернативні державним каналам збуту досить активно залучаються Правобережний, Лівобережний-лісостепові та Поліський регіони при її продажу відповідно 239, 178 та 95 ц.

Вкрай складний стан реалізації продукції посилюється й закриттям значних виробничих потужностей фабрик первинної переробки вовни, їх безперервним технічним переоснащенням, відсутністю належних умов визначення її якості, що є одним із головних чинників збуту продукції за зниженими цінами.

Зменшення поголів'я овець спричинило зниження витрат праці на виробництво одиниці продукції вівчарства. Так, загальні витрати праці на отримання 1 ц вовни з 2000 по 2005 рік зменшилися на 189 люд.-год (40,9 %).

Племінна база вівчарства характеризується стабільним ростом племінних господарств. Щорічно їх кількість збільшується

ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА ТА МАРКЕТИНГ У ВІВЧАРСТВІ

Регіональні особливості тенденцій розвитку галузі
вівчарства та виробництва вовни в Україні

на 1–2 %, однак питома частка племінних тварин у загальній чисельності проданого поголів'я залишається досить низькою. За результатами проведення останньої атестації племінних суб'єктів станом на 01.01.2011 року ліцензії Міністерства аграрної політики та продовольства України щодо надання статусу племінного

отримали 26 заводів і 61 репродуктор, де зосереджено близько 68574 овець, середній вихід ягнят на 100 маток в яких становить 98 голів, настриг немитої вовни на вівцю залежно від суб'єкта племінної справи варіює від 2,0 до 2,4 кг, вихід митої вовни – від 65 до 73 % [13].

Висновки

1. Визначено частку конкретного регіону серед виробників вовни та чинники неефективності ведення галузі.

2. Обґрунтовано, що в сучасних умовах розвитку ринкових відносин підвищення ефективності функціонування галузі, стабілізація і нарощування виробництва вовни потребує

проведення докорінного перегляду цінової політики держави, урегулювання нормативно-законодавчої бази на основні технологічні процеси її виробництва та впровадження низки селекційних і організаційних заходів для підвищення конкурентоспроможності та швидкої окупності інвестицій.

Бібліографія

1. Болотов Н.А. Продуктивные и биологические особенности потомства овцематок ставропольской породы от баранов различных пород и генотипов: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. с.-х. наук / Н.А. Болотов. – Ставрополь, 2007. – 22 с.

2. Заикина Т.А. Сравнительная оценка продуктивности мясо-шерстных помесных овец в условиях Забайкалья: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. с.-х. наук / Т.А. Заикина. – Красноярск, 2007. – 19 с.

3. Рудаков Д.М. Хозяйственно-полезные признаки овец маньчжурской меринос и их помесей с австралийскими баранами разных заводов: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. с.-х. наук / Д.М. Рудаков. – Ставрополь, 2007. – 24 с.

4. Тваринництво України: [статистичний збірник]. – К. : Держкомстат України, 2011. – 211 с.

5. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства у сільськогосподарських підприємствах за 2011 рік: [статистичний бюлетень]. – К. : Держкомстат України, 2011. – 88 с.

6. Статистичний щорічник України за 2010 рік. – К. : Держкомстат України, 2010. – 560 с.

7. Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами за 2011 рік: [статис-

тичний бюлетень]. – К. : Держкомстат України, 2011. – 110 с.

8. Сільське господарство України: [статистичний збірник]. – К. : Держкомстат України, 2010. – 374 с.

9. Помітун І.А. Науково-практичне обґрунтування принципів селекції тонкорунних м'ясововнових овець з урахуванням взаємодії "генотип–середовище": дис.... доктора с.-г. наук / І.А. Помітун. – Харків, 2010. – 400 с.

10. Кучер М.С. Виробництво вовни / М.С. Кучер // Пропозиція. – 2007. – № 3. – С. 32–37.

11. Методичні рекомендації щодо забезпечення механізму регулювання економічних взаємовідносин між товаровиробниками і переробниками вівчарської продукції в ринкових умовах / [І.Н. Топіка, Л.В. Жарук, Л.С. Шелест, В.К. Ярмоліцький]. – К., 2002. – 49 с.

12. Иванова М.Н. Специфика функционирования рынка овечьей шерсти в Читинской области и основные направления его развития / М.Н. Иванова // Известия ИГЭА. – 2007. – № 6 (56). – С. 53–55.

13. Державний племінний реєстр за 2010 рік / Мінагрополітики України; Національне об'єднання по племінній справі у тваринництві "Укрплемоб'єднання". – К., 2011. – Т. II. – 332 с.

Рецензент – доктор сільськогосподарських наук, професор **О.Г. Піщан**